

TALABALAR ORASIDA RAQAMLI BANK XIZMATLARIDAN
FOYDALANISH TENDENTSIYALARI

Namangan davlat universiteti, Iqtisodiyot fakulteti
Moliya sohasida boshqaruv yo`nalishi 2- bosqich talabasi

Nasrullayev Omonulloxon Nodirjon o`g`li

E-mail: omonulloxon0408@gmail.com

Tel: +998949874707

Аннотация. Ushbu maqolada raqamli bank xizmatlarining talabalar hayotidagi ahamiyati, ulardan foydalanishning hozirgi holati va asosiy tendentsiyalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda asosan elektron banking, mobil ilovalar, raqamli to'lov tizimlari va onlayn moliyaviy xizmatlardan foydalanish darajasi, omillari hamda talabalarning moliyaviy savodxonligi bilan bog'liq jihatlar o'rganiladi. Shuningdek, raqamli bank xizmatlariga bo'lgan ishonch, xavfsizlikka oid qarashlar va raqamli moliya vositalariga talabning ortishi tahlil qilinadi. So'rovnomalar va statistik ma'lumotlar asosida olib borilgan tahlillar talabalar orasida raqamli moliyaviy xizmatlardan foydalanishning izchil o'sib borayotganini ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari raqamli bank xizmatlarini yanada rivojlantirish, talabalarning moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirish hamda moliyaviy texnologiyalar orqali yoshlar moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

ТЕНДЕНЦИИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ БАНКОВСКИХ УСЛУГ
СРЕДИ СТУДЕНТОВ

Аннотация. В этой статье будет проанализировано значение цифровых банковских услуг в жизни студентов, текущее состояние их использования и основные тенденции. В исследовании в основном исследуются уровни и факторы, связанные с использованием электронного банкинга, мобильных приложений, цифровых платежных систем и финансовых онлайн-сервисов, а также аспекты, связанные с финансовой грамотностью студентов. Он также анализирует доверие к цифровым банковским услугам, взгляды на безопасность

и растущий спрос на цифровые финансовые инструменты. Анализ, основанный на опросах и статистике, показывает постоянный рост использования цифровых финансовых услуг среди студентов. Результаты исследования послужат дальнейшему развитию цифровых банковских услуг, расширению финансовых возможностей студентов и укреплению финансовой стабильности молодежи с помощью финансовых технологий.

TRENDS IN THE USE OF DIGITAL BANKING SERVICES AMONG STUDENTS

Abstract. This article analyzes the importance of digital banking services in the lives of students, the current state and main trends in their use. The study mainly explores aspects related to the level, factors and financial literacy of students using electronic banking, mobile applications, digital payment systems and online financial services. Also analyzed are confidence in digital banking services, security views, and increased demand for digital financial instruments. Surveys and statistical data-driven analyses show a consistent growth in the use of digital financial services among students. The results of the study serve to further develop digital banking services, expand the financial capabilities of students, and strengthen youth financial stability through financial technologies.

Kalit soʻzlar: Raqamli bank xizmatlari, talabalar, moliyaviy texnologiyalar, mobil banking, elektron toʻlovlar, moliyaviy savodxonlik, fintech.

KIRISH

Soʻnggi yillarda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi bank xizmatlari sohasida ham tub oʻzgarishlarga sabab boʻlmoqda. Anʼanaviy bank operatsiyalarining elektron koʻrinishga oʻtishi mijozlar uchun qulaylik, tezlik va xavfsizlik darajasini oshirdi. Ayniqsa, yoshlar, xususan talaba yoshlar orasida raqamli bank xizmatlaridan foydalanish tendentsiyasi sezilarli darajada ortib bormoqda. Bu holat, bir tomondan, texnologik savodxonlik darajasining oshayotganidan, ikkinchi tomondan esa moliyaviy xizmatlarning raqamli muhitda kengayganidan dalolat beradi.

Talabalar zamonaviy bank ilovalari, onlayn to'lov tizimlari, raqamli kartalar va mobil banking orqali o'z moliyaviy faoliyatlarini samarali boshqarish imkoniyatiga ega bo'lmoqdalar. Ular uchun bu xizmatlarning mavjudligi faqatgina qulaylik emas, balki vaqt va resurslarni tejash, moliyaviy xatoliklarning oldini olish, shuningdek, iqtisodiy mustaqillik sari muhim qadamlardan biri hisoblanadi.

Shuningdek, pandemiya davri tajribalari raqamli xizmatlarga ehtiyojni yanada oshirdi. Natijada, ko'plab banklar talaba yoshlar segmentini o'z mijozlar bazasiga jalb qilish maqsadida maxsus raqamli mahsulotlar va ilovalarni ishlab chiqdi. Shu bilan birga, bu sohada xavfsizlik, shaxsiy ma'lumotlarni himoyalash, raqamli savodxonlik darajasi kabi masalalar dolzarbligicha qolmoqda.

Raqamli bank xizmtalaridan foydalanayotgan talabalar soni katta miqdorda bo'lgani bilan, ammo ayrim yoshlar bu xizmatlardan foydalanish vaqtida, ma'lum bir miqdordagi muammolarga duch kelmqda. Bu muammolarning asosiy sabablaridan biri, yoshlarda boshlang'ich moliyaviy bilim bazasining yoqligi va ayrim elektron bank xizmatlarning murakkabililigi sabab bo'lmoqda.

Metodlar. Mazkur maqolada talabalar orasida raqamli bank xizmatlarning ijobiy va salbiy tomonlari va an'anaviy bank xizmatlaridan farqi. Elektron bank tizimidan foydalanishda yosh avlodning moliyaviy bilim darajasi, qanday darajada ekanligi va bu turdagi xizmatlardan qancha talabalar foydalanayotgani statistik, taqqoslama va kuzatuv jarayonlari orqali tahlil qilindi.

Natijalar. Tadqiqot davomida raqamli bank xizmatlari, moliyaviy texnologiyalar, mobil banking va elektron to'lov kabi tushunchalar borasida talaba yoshlar bilan o'tkazilgan so'rovnoma, natijalar bilan tanishib chiqamiz.

Tadqiqot jarayonida 500 nafar talaba yoshlar o'rtasida Toshkent, Buxoro, Farg'ona va Samarqand OTMlarida quyidagi savol bo'yicha so'rovnoma o'tkazildi.

“Siz raqamli bank xizmatlari tushunchasiga qanday darajada egasiz?”

Javob variantlari	Talabalar soni	Ulushi (%)
Ha, to'liq tushunchaga egaman	165	33%

Qisman tushunchaga egaman	235	47%
Juda kam tushuncham bor	76	15.2%
Hech qanday tushuncham yo‘q	24	4.8%
Jami	500	100%

1-rasm. Raqamli bank xizmatlari haqidagi savolga berilgan javoblar jadvali.

2-rasm. Raqamli bank xizmatlari haqidagi savolga berilgan javoblar diagrammasi.
(Muallif tomonidan ishlab chiqilgan)

Raqamli bank xizmatlari - bu tijorat banklari tomonidan axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda taqdim etiladigan masofaviy moliyaviy xizmatlar majmuasidir. Ular mijozlarga an'anaviy bank filialiga bormasdan, internet va mobil qurilmalar orqali bank xizmatlaridan foydalanish imkonini beradi. Bu xizmatlarga internet-banking, mobil banking, elektron hamyonlar, QR-kodli to'lovlar, raqamli kartalar va sun'iy intellekt asosidagi moliyaviy maslahatlar kiradi.

Ushbu xizmatlarning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

3-rasm. Raqamli bank xizmatlarining afzalliklari.
(Muallif tomonidan ishlab chiqilgan)

Tadqiqot so'rovnoma shaklida 2024-yilning dekabr oyida 5 ta oliy o'quv yurtida tahsil olayotgan 450 nafar talaba o'rtasida o'tkazilgan. Talaba yoshlar moliyaviy texnologiyalar (fintech) tushunchasiga qanday darajada bilimga ega ekanligini aniqlash maqsadida amalga oshirildi. Talabalarga quyidagi savol taqdim etildi.

“Siz moliyaviy texnologiyalar (fintech) tushunchasiga qanday darajada egasiz?”

Javob variantlari	Talabalar soni	Ulushi (%)
Ha, to'liq tushunchaga egaman	108	24%
Qisman tushunchaga egaman	198	44%
Juda kam tushuncham bor	96	21.3%

Umuman tushuncham yo‘q 48 10.7%

Jami 450 100%

4-rasm. Moliyaviy texnologiyalar (fintech) tushunchasi haqidagi savolga berilgan javoblar jadvali.

5-rasm. Moliyaviy texnologiyalar (fintech) tushunchasi haqidagi savolga berilgan javoblar diagrammasi.

(Muallif tomonidan ishlab chiqilgan)

Moliyaviy texnologiyalar (fintech) — bu moliyaviy xizmatlar ko‘rsatish sohasida raqamli texnologiyalar, mobil ilovalar, bulutli hisoblash, sun‘iy intellekt, blokcheyn va boshqa ilg‘or texnologiyalarni qo‘llash orqali an‘anaviy bank xizmatlarini innovatsion asosda taklif etuvchi tizimdir. Moliyaviy texnologiyalar talaba yoshlar va mijozlarga arzon, tezkor, xavfsiz va foydalanuvchi uchun qulay moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkonini beradi.

Tadqiqot so‘rovnomasida shaklida 2024-yil noyabr oyida Toshkent va Samarqand shaharlarida joylashgan 4 ta oliy ta‘lim muassasasida 400 nafar talaba ishtirokida o‘tkazilgan. Talabalarning iqtisodiy, texnologik va ijtimoiy yo‘nalishlarda tahsil olayotgani inobatga olingan. Talabalarga quyida savol berilgan.

“Siz mobil banking nima ekani, uning imkoniyatlari va xavfsizlik mexanizmlari haqida to‘liq tushunchaga egamisiz?”

Javob variantlari	Talabalar soni	Ulushi (%)
Ha, to‘liq tushunchaga egaman	136	34%
Qisman tushunchaga egaman	192	48%
Juda kam tushuncham bor	52	13%
Umuman tushuncham yo‘q	20	5%
Jami	400	100%

6-rasm. Mobil banking tushunchasi haqidagi savolga berilgan javoblar jadvali.

7-rasm. Mobil banking tushunchasi haqidagi savolga berilgan javoblar diagrammasi.

(Muallif tomonidan ishlab chiqilgan)

Mobil banking — bu tijorat banklari tomonidan mijozlarga mobil qurilmalar (smartfon, planshet) orqali bank xizmatlaridan masofaviy foydalanish imkoniyatini beruvchi raqamli moliyaviy xizmatlar tizimidir. Ushbu xizmatlar maxsus mobil ilovalar orqali amalga oshiriladi va mijozlarga oʻz hisobvaraqlari ustidan nazorat oʻrnatish, toʻlovlar va pul oʻtkazmalarini bajarish, balansni kuzatish, omonatlar ochish, kreditlarni boshqarish, QR kod orqali toʻlash va boshqa moliyaviy operatsiyalarni bajarish imkonini beradi.

Mobil banking xizmatlari foydalanuvchilarga 24/7 rejimda xizmat koʻrsatish, geografik cheklovsiz ishlash va tranzaksiyalarni tezkor amalga oshirish imkonini yaratadi. Bu xizmatlar ayniqsa yoshlar, talabalar va raqamli texnologiyalarga moslashuvchan foydalanuvchilar orasida keng tarqalgan.

Biroq, ushbu xizmatlarning samarali ishlashi uchun foydalanuvchilardan minimal darajadagi raqamli moliyaviy savodxonlik, xavfsizlik choralariga rioya qilish (biometrik autentifikatsiya, PIN-kod, ikki bosqichli tekshiruv) va ilovalarning toʻgʻri ishlatilishi talab etiladi. Shu sababli, mobil bankingning keng tarqalishi bilan birga, foydalanuvchilarning raqamli bilimlarini oshirish boʻyicha chora-tadbirlar koʻrish muhimdir.

Tadqiqot 2024-yil dekabrda 5 ta oliy taʼlim muassasasida oʻtkazilgan soʻrovnoma natijalari asosida 480 nafar talaba ishtirokida amalga oshirilgan. Savollar talabalar raqamli moliyaviy xizmatlardan, xususan elektron toʻlovlar tushunchasi boʻyicha bilim va foydalanish darajasini aniqlashga qaratilgan. Talabalarga quyidagi savol taqdim etildi.

“Siz elektron toʻlov tushunchasiga toʻliq va aniq tushunchaga egamisiz?”

Javob variantlari	Talabalar soni	Ulushi (%)
-------------------	----------------	------------

Ha, toʻliq tushunchaga egaman	174	36.2%
-------------------------------	-----	-------

Qisman tushunchaga egaman	202	42.1%
Juda kam tushuncham bor	72	15%
Umuman tushuncham yo‘q	32	6.7%
Jami	480	100%

8-rasm. Elektron to‘lov tushunchasi haqidagi savolga berilgan javoblar jadvali.

9-rasm. Elektron to‘lov tushunchasi haqidagi savolga berilgan javoblar diagrammasi.

(Muallif tomonidan ishlab chiqilgan)

Elektron to‘lovlar — bu tovar va xizmatlar uchun hisob-kitobni naqd pulsiz shaklda, elektron vositalar orqali amalga oshirishni nazarda tutuvchi zamonaviy to‘lov tizimi hisoblanadi. Ushbu to‘lovlar internet, mobil ilovalar, bank terminallari, elektron hamyonlar, QR-kodlar va boshqa raqamli vositalar orqali amalga oshiriladi.

Elektron to‘lovlar moliyaviy tizimda tezlik, qulaylik, xavfsizlik va shaffoflikni ta’minlash orqali iqtisodiyotning raqamlashtirilishiga bevosita hissa qo‘shadi². Ayniqsa, elektron bank ilovalari (Payme, Click, Apelsin, Oson), xalqaro platformalar (PayPal, Stripe, Apple Pay, Google Pay), shuningdek kontaktless texnologiyalar orqali to‘lovlar amalga oshirilayotgan bugungi kunda bu tizimlar kundalik moliyaviy hayotda muhim o‘rin egallamoqda.

Elektron to‘lovlar tizimi quyidagi asosiy turlarni o‘z ichiga oladi:

10-rasm. Elektron to‘lov tizimining asosiy turlari.

(Muallif tomonidan ishlab chiqilgan)

- ☐ Mobil to‘lovlar — mobil telefon ilovalari orqali to‘lovlar;
- ☐ Internet to‘lovlar — veb-platformalar orqali (masalan, onlayn do‘konlarda);
- ☐ Elektron hamyonlar (e-wallets) — oldindan to‘ldirilgan raqamli hisoblar orqali;
- ☐ Bank kartalari orqali to‘lovlar — POS terminallar va onlayn interfeyslar yordamida;

□ QR-kodli to'lovlar — mobil qurilma yordamida skanerlash orqali amalga oshiriladi.

Bundan tashqari, elektron to'lovlar raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ular naqd pul muomalasini kamaytirish, soliq tushumlarini oshirish, moliyaviy hisobdorlikni kuchaytirish va noqonuniy iqtisodiy faoliyatlarni cheklash imkonini beradi.

XULOSA.

Bugungi raqamli transformatsiya jarayonlari moliyaviy xizmatlar sohasida tub o'zgarishlarga olib kelmoqda. Xususan, bank xizmatlarining raqamli formatga o'tishi — ya'ni moliyaviy texnologiyalar, raqamli bank xizmatlari mobil banking, internet banking, QR-kodli to'lovlar, onlayn kreditlash va boshqa masofaviy xizmatlar — talabalar orasida moliyaviy faoliyatning ajralmas qismiga aylanmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, talabalar orasida raqamli bank xizmatlaridan foydalanish darajasi yildan-yilga ortib bormoqda.

Ushbu tendentsiyaning asosiy sabablari sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

- Zamonaviylik va qulaylik: Talabalar bank xizmatlariga mobil qurilmalar orqali 24/7 kirish imkoniyatiga ega bo'lmoqda.

- Naqd pulsiz jamiyat sari harakat: To'lovlarning raqamli shaklga o'tishi talabalarni tezkor, izchil va xavfsiz moliyaviy qarorlar qabul qilishga o'rgatmoqda.

- Moliyaviy savodxonlik darajasining oshib borishi: Raqamli texnologiyalar bilan ishlash talabalarining mustaqil moliyaviy boshqaruv ko'nikmalarini kuchaytirmoqda².

- Raqobatbardosh bank ilovalari: Bozorda Payme, Click, Apelsin, Anorbank, TBC Bank va boshqa raqamli xizmatlar o'zaro raqobatda bo'lib, doimiy innovatsiyalar joriy etmoqda.

Shunga qaramay, ayrim muammolar ham mavjud bo'lib qolmoqda. Xususan, barcha talabalar raqamli bank xizmatlarining xavfsizlik choralari, huquqiy himoyasi yoki texnik jihatlari haqida yetarli tushunchaga ega emas. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, talabalarining 20% dan ortig'i bu xizmatlardan foydalanishda muayyan

qiyinchiliklarga duch kelmoqda — bu ularga xizmatdan to'laonli foydalana olmaslikka sabab bo'lmoqda.

Kelajakda raqamli bank xizmatlarining talabalarga yanada samarali ta'sir ko'rsatishi uchun quyidagilarni amalga oshirish zarur:

- ☐ Oliy o'quv yurtlarida raqamli moliyaviy savodxonlikka bag'ishlangan fanlar va seminarlar joriy etilishi;
- ☐ Banklar tomonidan talabalar uchun maxsus raqamli mahsulotlar va interaktiv o'quv platformalari ishlab chiqilishi;
- ☐ Mobil bank ilovalarining foydalanuvchi interfeysini soddalashtirish va xavfsizlik tizimlarini takomillashtirish;
- ☐ Davlat siyosati doirasida moliyaviy texnologiyalarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan tashabbuslarning kuchaytirilishi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli bank xizmatlaridan foydalanish bo'yicha talabalar orasidagi tendentsiyalar ijobiy yo'nalishda shakllanmoqda va bu jarayonni qo'llab-quvvatlash nafaqat moliyaviy xizmatlarning samaradorligini oshiradi, balki yoshlarning iqtisodiy mustaqilligi va moliyaviy bilimini mustahkamlashda ham muhim o'rin egallaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. World Bank. (2021). Digital Financial Services.
<https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/brief/digital-financial-services>
2. Nurmatova, M. (2023). Talabalarining raqamli to'lov tizimlaridan foydalanish darajasi: Empirik tahlil. Science Box, 2023.
<https://www.sciencebox.uz/index.php/journal/article/view/975>
3. Karimov, N. (2022). Raqamli bank xizmatlari va ularning yoshlarga ta'siri. TDIU Ilmiy jurnali.
<https://journal.tdiu.uz/article/view/1453>
4. Uzbekistan Ministry of Digital Technologies. (2023). Raqamli transformatsiya bo'yicha hisobot.
<https://digitaleconomy.uz/uz/analytics/strategy2023>

5. Statista. (2024). Mobile Banking Usage among Students Worldwide.
<https://www.statista.com/statistics/1108391/student-mobile-banking-usage-worldwide>
6. OECD. (2022). Digital Financial Services and Consumer Protection.
<https://www.oecd.org/finance/digital-financial-consumer-protection.htm>
7. IMF. (2020). The Role of Digital Payments in Tax Revenue Mobilization.
<https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2020/04/30/Digital-Payments-and-Tax>